

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 84ο • ΤΟΜΟΣ 167ος • ΤΕΥΧΟΣ 1829 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2010

Ἀφιέρωμα στὸν Γιώργο Θεοδοκᾶ

(1905-1966)

Μηνολόγιο

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ
Γ. Δ. ΠΑΓΑΝΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΛΑΧΟΔΗΜΟΣ
Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ
ΒΕΝΙΑ ΒΕΡΓΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ
μοναχός ΚΟΣΜΑΣ

ΝΙΚΟΣ Κ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ

Ἡ Ἀμερική τοῦ Γιώργου Θεοδοκᾶ.
Μέ ἀφορμὴ τὴν ἐπανάκδοση τοῦ Δοκίμιου
γιὰ τὴν Ἀμερική

ΒΑΣΩ ΚΙΝΤΗ

Γ. Θεοδοκᾶς: Δοκίμιο γιὰ τὴν Ἀμερική

ΜΙΧΑΗΛΑ ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ-ΙΑΤΡΟΥ

Ταξίδι στὶς ΗΠΑ μὲ τὸν Γιώργο Θεοδοκᾶ

ΒΑΣΙΛΗΣ Α. ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ

Ἡ τεχνολογία ὡς εἰκόνα καὶ ὡς ἀναπαρά-
σταση: διαβάζοντας τὸν Γιώργο Θεοδοκᾶ
μέσα ἀπὸ τίς σπουδές ἐπιστήμης καὶ τεχνο-
λογίας

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

«Σέ μιά ἐπαναστατική φούρια, ἀρνηθήκαμε
ἢ παραγνωρίσαμε [...] τὴν παράδοση»
Ἀνέκδοτη ἐπιστολή πρὸς τὸν Γ. Θεοδοκᾶ
Ἐπιμέλεια: Ν. Κ. Ἀλιβιζάτος

ΛΙΛΗ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ

Φόρος τιμῆς στὸν Ἀτσούγια Σουζούκι,
μεταφραστὴ τοῦ Γ. Θεοδοκᾶ στὰ ἰαπωνικά

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Ποιήματα
Ἐπιμέλεια: Δώρα Κασκάλη

Θησαυρίσματα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Πρόλογος στὸ Νεοελληνικό λαϊκό θέατρο

Ἰανουάριος 2010

154 Γ. Δ. ΠΑΓΑΝΟΣ

*Π. Σ. Πίστας-Β. Ἀποστολίδου, Μέ επίκεντρο τή
Μεγάλη Πλατεία. Μιά θεώρηση τοῦ πεζογραφικοῦ
ἔργου τοῦ Νίκου Μπακόλα*

ΜΙΚΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

156 ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΛΑΧΟΔΗΜΟΣ

*Εἶναι ἀκριβές ὅτι πρῶτος ὁ Πρεβελάκης ἀνακάλυψε
λογοτεχνικῶς τόν Μακρυγιάννη τό 1935;*

159 Ν.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ *Ἑξαδελφική καταφορά*

ΘΕΑΤΡΟ

161 ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ

*Χάουαρντ Μπάρκερ, Τό ἔστατο σήμερα
(Ἡ Νέα Σκηνή)*

*Χάουαρντ Μπάρκερ, Ἴουδήθ – Ἀποχωρισμός
ἀπό τό σῶμα (DameBlanche)*

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

164 ΒΕΝΙΑ ΒΕΡΓΟΥ

Anatar, ἡ νέα ταινία φαινόμενο

167 ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

*50ό Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης
(13-22 Νοεμβρίου 2009)*

ΕΣΤΙΑΣΕΙΣ

175 μοναχός ΚΟΣΜΑΣ

Λογισμοί καί διαλογισμοί στή Μεγάλη Ἑλλάδα

διαπιστώσεις τῆς κειμενικῆς του ἔρευνας σχετικὰ μέ τό βίωμα καί τή μυθιστορηματική του ἐκφορά. Προχωρεῖ, πέρα ἀπό τίς διαπιστώσεις, στό ἐπίπεδο τῆς αἰσθητικῆς ἐρμηνείας. Ὁ τρόπος τῆς λογοτεχνικῆς χρήσης τοῦ βιώματος ἐρμηνεύεται ὡς ἐνδειξη «ἀφηγηματικῆς καί περιγραφικῆς ἔντασης πού ἐπικρατεῖ, κλιμακώνεται καί φτάνει ἐδῶ στό ἀποκορύφωμά της».⁵ Ἐχοντας λοιπόν ὁ Π.Σ.Π. ὡς ἀφετηρία τῆς ἔρευνας του τό νεανικό βίωμα τοῦ Ν. Μ. προχωρεῖ στήν υπέρβασή του μέ τήν ἀνύψωση τῆς φονικῆς σκηνῆς στή σφαῖρα τῆς αἰσχύλειας τραγικῆς ἐρμηνείας: στό συνεχές φονικό ἤ ἀλλιῶς στήν ἀτέλειωτη γραμμῆ —καί γραφή— τοῦ αἵματος. Καί αὐτό μέ τή συνδρομή τοῦ Σεφέρη. Ὅσο ἐνδιαφέρουσα καί ἂν φαίνεται ἡ σύνδεση τῆς ἐπαναλαμβανόμενης σκηνῆς τοῦ φονικοῦ μέ τήν αἰσχύλεια τραγωδία, ἄλλο τόσο προβληματική γίνεται ἀπό τό σκόπελο τῆς υπερερμηνείας. Γι' αὐτό καί ὁ Π.Σ.Π. εἶναι στό σημεῖο αὐτό ἐπιφυλακτικός:

Δέν ξέρω ἂν ὁ Μπακόλας, ἄνθρωπος πολύ κοντά στήν τραγική γραμματεία καί τή σχετική θεατρική πράξη, ἀφορμᾶται ἀπό διατυπίσεις ὅπως τό αἰσχύλειο [...].⁶

Προσωπικά βρίσκω σπουδαία αὐτή τήν, ἔστω καί τολμηρή καί υπερβολική, ἐρμηνεία. Δέν πρέπει ὅμως νά προκαταλαμβάνουμε τόν ἀναγνώστη. Ἄς τόν ἀφήσουμε νά ἐκτιμήσει μέ τίς δικές του ἀντιδράσεις τά κείμενα. Μένει ἡ τελική ἐκτίμηση: ἔχουμε ἕνα ἀξιόλογο βιβλίο πού πλουτίζει τήν ἐγκυρη βιβλιογραφία γιά τόν Νίκο Μπακόλα.

Γ. Δ. ΠΑΡΑΝΟΣ

⁵ Ὁ.π., σ. 75.

⁶ Ὁ.π., σ. 79.

ΜΙΚΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Εἶναι ἀκριβές ὅτι πρῶτος ὁ Πρεβελάκης ἀνακάλυψε λογοτεχνικῶς τόν Μακρυγιάννη τό 1935;

Σέ πρόσφατο ἄρθρο του ὁ Κ. Α. Δημάδης¹ διαπιστώνει ὅτι ὁ Παντελῆς Πρεβελάκης ἀναλαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο τό 1937 στό λογοτεχνικό πεδίο² μέ τή συγγραφή τῆς «μυθιστορίας» *Τό χρονικό μιᾶς πολιτείας* (1938). Ἀποδίδει μάλιστα τήν ἀνακάλυψη τοῦ Μακρυγιάννη τό 1935 στόν Πρεβελάκη, προτοῦ τόν ἀνακαλύψουν ὁ Σεφέρης καί ὁ Θεοτοκάς:

Ἡ στροφή τοῦ Πρεβελάκη στήν πεζογραφία καί στόν ἱστορισμό [τό 1935, μέ τή γραφή τοῦ *Χρονικοῦ μιᾶς πολιτείας*] προϋπέθετε ἀσφαλῶς προεργασία, ἡ ὁποία ἔπρεπε νά ἀντανακλᾷ ἕνα πρότυπο, ὅπως αὐτό τῆς ποιητικῆς γενιᾶς τοῦ 1927 [στήν Ἰσπανία], καί τή βασική ἀρχή πού ἀκολούθησε ἡ γενιά τοῦ 1927: τή στροφή στήν ἐνδογενή παράδοση. Ἀπόδειξη ἀποτελεῖ τό γεγονός τῆς μαρτυρίας πού ἔχουμε ἀπό τόν ἴδιο τόν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος ἀρχισε τή μελέτη τοῦ Μακρυγιάννη ἤδη τό 1935, ὅταν, μετά τήν παραμονή του στήν Αἴγινα [συγκατοικώντας μέ τόν Καζαντζάκη] ἐγκαθίσταται στήν Ἀθήνα. Τό 1972, σέ συνέντευξή του, ὑπογράμμισε: «Ἀνακάλυψα στά 1935 τό Μακρυγιάννη, καί ἐπωφελήθηκα γλωσσικῶς στό *Χρονικό μου*, ὅταν ἐλάχιστοι συγγραφεῖς ἤξεραν τήν ὑπαρξή του. [...]» Ἡ θρυλούμενη ἀνακάλυψη τοῦ Μακρυγιάννη

¹ Κωνσταντῖνος Α. Δημάδης, «Παντελῆς Πρεβελάκης, ὁ πρωταγωνιστής τοῦ πεζογραφικοῦ ἱστορισμοῦ (1937-1950)», *Νέα Ἐστία*, τχ. 1828, Δεκέμβριος 2009, σ. 1005-1020 (ὅπου ἀνακεφαλαιώνονται καί ἐμπλουτίζονται οἱ ἀπόψεις πού πρωτοεκτέθηκαν στό βιβλίο του *Δικτατορία, Πόλεμος καί Πεζογραφία 1936-1944*, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἀθήνα, 2004 (1η ἐκδ. 1991)).

² Βλ. Κ. Α. Δημάδης, «Παντελῆς Πρεβελάκης», ὁ.π., σ. 1013.

ἀπό τόν Γιώργο Σεφέρη, ὅπως αὐτή παρουσιάζεται τόν Μάρτιο τοῦ 1937 στό γνωστό κείμενό του γιά τήν ἑλληνική γλώσσα, ὅπου ὁ Μακρυγιάννης καταγράφεται ὡς ἕνας ἀπό τούς μεγαλύτερους Ἑλληνες πεζογράφους τῶν ἐκατό τελευταίων ἐτῶν, ἐμφανίζεται δύο χρόνια ἀργότερα [ἀπό τό 1935], ὅταν στό μεταξύ ὁ Πρεβελάκης ἔχει ἤδη προσανατολιστεῖ στήν πεζογραφία, ἐμπνέεται ἀπό τήν ἐνδογενή παράδοση καί ἐπιδίδεται στή συγγραφή τοῦ *Χρονικοῦ μιᾶς πολιτείας*. Ἡ ἐπίδραση, ἐπομένως, τῶν *Ἀπομνημονευμάτων*, ἂν δεχθοῦμε ὅτι ἡ λεγόμενη γενιά τοῦ '30 δέχθηκε ἐν τέλει ὁποιασδήποτε μορφῆς ἐπίδραση ἀπό τό κείμενο τῶν *Ἀπομνημονευμάτων*, ἐντοπίζεται κυρίτερα, καί μάλιστα ὄχι στό θεωρητικό ἐπίπεδο, ὅπου τοποθετοῦν τό ζήτημα μεταξύ ἄλλων ὁ Σεφέρης καί ὁ Γιώργος Θεοτοκάς, ἀλλά, συγκεκριμένα, σέ ἕνα κλασικό κείμενο τοῦ 20οῦ αἰῶνα, στό *Χρονικό μιᾶς πολιτείας*. Ὅστε, ἂν οἱ ἐπιλογές τῆς γενιᾶς τοῦ 1927 στάθηκαν τό ἀρχικό ἰδεολογικό πρότυπο γιά τόν Πρεβελάκη, τά *Ἀπομνημονεύματα* μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὡς κείμενο ἡ πηγή πού, κατά τήν ἐπί λέξει διατύπωση τοῦ Πρεβελάκη, τόν βοήθησε νά ἀναγκωρίσει τήν ταυτότητά του καί νά διαμορφώσει τό γλωσσικό του ὄργανο στό πλαίσιο τοῦ ἱστορισμοῦ τῆς περιόδου 1937-1950.³

Ἡ πρώτη παρατήρηση πού μπορεῖ νά κάνει κάποιος στά παραπάνω εἶναι ὅτι ἔχουμε ἤδη σέ βιβλίο πού ἐκδίδεται τήν ἀνοιξη τοῦ 1935 τή ρητή ἀναφορά τῶν *Ἀπομνημονευμάτων* τοῦ Μακρυγιάννη —καί ὡς βιβλίου καθεαυτοῦ, ἀλλά καί μέ τή συνοπτική ἀπόδοση ἐνός ἀποσπασματός τους— σέ μυθοπλαστικό ἔργο: πρόκειται γιά τό μυθιστόρημα *Ἀντρέας Δημακούδης — Ἐνας νέος μονάχος τοῦ Σταυράκιου Κοσμά*, ἤτοι τοῦ Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη.⁴

³ Ὁ.π., σ. 1008-1009.

⁴ Βλ. Σταυράκιος Κοσμάς, *Ἀντρέας Δημακούδης — Ἐνας νέος μονάχος*, Θεσσαλονίκη 1935, σ. 65 κ.ε. καί Δημήτρης Βλαχοδήμος, «Πεντζίκης καί Μακρυγιάννης — Συμβολή στή λογοτεχνική ἀνακάλυψη τοῦ Μακρυγιάννη κατά τή δεκαετία τοῦ 1930»,

Φέρνοντας στό προσκήνιο «τήν ἐπί λέξει διατύπωση τοῦ Πρεβελάκη», ὁ Δημάδης συνδέει μέ ἄμεσο τρόπο/ἀπευθείας τό *Χρονικό μιᾶς πολιτείας* μέ τά *Ἀπομνημονεύματα* τοῦ Μακρυγιάννη — βασιζόμενος στήν ὄψιμη δήλωση τοῦ Πρεβελάκη. Ἄν καί ὀφείλουμε ὡς φιλόλογοι νά εἴμαστε καχύποπτοι ἀπέναντι στίς —ἐκ τῶν ὑστέρων ἰδίως— ἀποφάνσεις τῶν λογοτεχνῶν, μέ τίς ὁποῖες ἐπιχειροῦν νά ὑπερτονίσουν τήν προσωπική τους συμβολή στά λογοτεχνικά τεκταινόμενα τῆς ἐποχῆς τους, καί ὡς ἐκ τούτου νά εἴμαστε ἐπιφυλακτικοί ἀπέναντι στά ἀναδρομικῶς λεγόμενα τοῦ Πρεβελάκη, ἀξίζει νά διερευνήσουμε περαιτέρω τό θέμα.

Στό ἄρθρο τοῦ Δημάδη ἐντοπίζουμε τό λογοτεχνικό περιβάλλον μέσα στό ὁποῖο συλλαμβάνεται καί κυφορεῖται τό *Χρονικό μιᾶς πολιτείας* τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη: ἰσπανική γενιά τοῦ 1927, *Ἐρωτόκριτος*, *Καζαντζάκης*. Χρειάζεται ἐπιπλέον νά λογαριάσουμε ὅτι δέν τοῦ ἦταν ξένο (τοῦ Πρεβελάκη) καί ἕνα περιβάλλον πού γνώριζε καί πρόβαλλε τόν Μακρυγιάννη. Κοντολογίς, τό 1935 «ἀνακαλύπτεται» ὁ Μακρυγιάννης ἀπό τόν Πεντζίκη καί τόν κύκλο τοῦ περιοδικοῦ *Τό 3ο Μάτι*, στήν ἐκδοση τοῦ ὁποῖου σημαντικό ρόλο ἔπαιξε ὁ Στρατῆς Δούκας. Ὁ Πρεβελάκης εἶχε ἐμπλακεῖ στήν ἐκδοση τοῦ *3ου Ματιοῦ*, εἶχε ἔρθει σέ ἐπαφή μέ τόν Στρατῆ Δούκα καί εἶχε δημοσιεύσει μεταφράσεις στό *3ο Μάτι*. Γράφει ὁ Στρατῆς Δούκας σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Πεντζίκη στίς 16 Νοεμβρίου 1935

χθές εἶδα τόν κ. Πρεβελάκη πού ἀνέλαβε νά μεταφράσει κάτι κομμάτια ἀπό τόν Ροντέν, Ἄλαν, Μοντεσκιέ κλπ.⁵

Νέα Ἐστία, τχ. 1817, Δεκέμβριος 2008, σ. 1256-1269.

⁵ Στρατῆς Δούκας, «*Τό Τρίτο Μάτι καί ἡ "ἐξαισία"*» Θεσσαλονίκη (Σαράντα γράμματα στό Νίκο

καί πράγματι δημοσιεύονται μεταφράσεις του στό δεύτερο τεύχος του περιοδικού.⁶

Από τούς ελάχιστους συγγραφείς πού ἤξεραν τό 1935 τά *Απομνημονεύματα*, ἐμεῖς γνωρίζουμε τόν Πεντζίκη καί τόν Στρατῆ Δούκα, τόν κύκλο τοῦ 3ου Ματιοῦ, στόν ὁποῖον ἐντάσσεται καί ὁ Πρεβελάκης.⁷ Ἐπομένως ἔχει βαρύνουσα σημασία τό γεγονός ὅτι ὁ Πρεβελάκης ἀναφέρει τό ἔτος 1935, ἐπειδή τό ἔτος ἐκεῖνο ὑπῆρξε σηµαδιακή χρονιά γιά τή λογοτεχνική ἀξιοποίηση τῶν *Απομνημονευμάτων* τοῦ Μακρυγιάννη.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τό ζήτημα τῆς ἀγάπης τοῦ τόπου πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ὅτι καί ὁ κύκλος τοῦ 3ου Ματιοῦ ἐνθαρρύνει τήν ἀγάπη

Γαβριήλ Πεντζίκη», *Μαρτυρίες καί κρίσεις*, Κέδρος, Ἀθήνα 1977 (1η ἐκδ. 1971), σ. 9-77: 49.

⁶ Περ. *Τό 3ο Μάτι*, τχ. 2-3, 9)βρης-10)βρης 1935, σ. 38, 42-43.

⁷ Ἡ Ἀγγέλα Καστρινάκη ἀποδίδει τήν «ἀξιοποίηση τοῦ λαϊκοῦ λόγου» ἀπό τόν Πρεβελάκη στό *Χρονικό μιᾶς πολιτείας* στή συνεργασία του μέ *Τό 3ο Μάτι*: «Τό χρονικό μιᾶς πολιτείας, πάντως, προέρχεται κυρίως ἀπό τό κλίμα τῆς καλλιτεχνικῆς πρωτοπορίας πού ἐκφράζεται μέ τό περιοδικό *Τό 3ο Μάτι*, κι εἶναι προϊόν τῆς νέας ἀντίληψης στήν ἀξιοποίηση τοῦ λαϊκοῦ λόγου, τῆς γοητείας πού ἀσχεῖ ἡ πρωτόγονη ἀπλότητα. [...] Ὅπως *Τό 3ο Μάτι* προσέφερε μιά μικρή ἀνθολογία μέ ἀποσπάσματα λαϊκοῦ λόγου (ἓνα μῦθο τοῦ Αἰσιώπου, ἓνα παραμῦθι τῆς Καλαβρίας, Καραγκιόζη, ἀφελεῖς "ἐκθέσεις" τοῦ δημοτικοῦ σχολείου κ.λπ.) [περ. *Τό 3ο Μάτι*, τχ. 4-5-6, Ἰανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 1936, σ. 155-158], ἔτσι καί ὁ Πρεβελάκης δίνει μέσα στό κείμενό του τή δική του ἀνθολόγηση λαϊκοῦ λόγου. Ὅπως εἶπαμε [σ. 125], ὁ Πρεβελάκης ὑπῆρξε συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ» (Ἀγγέλα Καστρινάκη, «Ἡ ἐμμονή γοητεία τοῦ λαϊκοῦ λόγου καί ὁ Παντελής Πρεβελάκης», *Ἡ φωνή τοῦ γενέθλιου τόπου. Μελέτες γιά τήν ἐλληνική πεζογραφία τοῦ 20οῦ αἰώνα*, Πόλις, Ἀθήνα 1997, σ. 121-155: 132-133).

γιά τόν τόπο, ὅπως φαίνεται σέ σημεῖα δύο ἐπιστολῶν πού γράφει ὁ Δούκας στόν Πεντζίκη:

Γι' ἀργότερα, ὅταν θά σ' ἐλευθερώσει ἀπό τά ἐπιείγοντα ὁ καιρός, θά ἤθελα πολύ, τό ἐπιθυμῶ κι ὁ Ποικιώνης, νά γράφεις γιά τήν ἐλληνική χλωρίδα. Χάρηκε πού τοῦ εἶπα πώς ξέρεις βοτανική καί ἔχεις καί σχετική συλλογή, γιατί θά ἔθιγες τό ζήτημα καί ἀπό τήν αἰσθητική του μεριά, σάν ποιητής, πού εἶναι καί τό πῶς ἐνδιαφέρον.

(19 Σεπτεμβρίου 1935)

Μή νευριάζεις· πρόκειται νά δουλέψουμε ὅσο μπορούμε. Ὅταν σοῦ μίλησα γιά ἐλληνική χλωρίδα, ἤξερα καλά τί εἶσαι σέ θέση νά μου κάνεις. Δέν τό διάζομαι, ἄς γίνει μετά δύο τρεῖς μῆνες. Μέσα στό χρόνο μπορεῖ νά γίνει ἓνα κομμάτι καί κατά τρόπο πού μονάχα ἐσύ μπορεῖς νά τό κάνεις. Πρέπει νά μάθουμε ν' ἀγαποῦμε τόν τόπο μας. Καί θά τόν ἀγαπήσουμε μονάχα ὅταν τόν προσέχουμε. Ἐσύ εἶσαι ἓνας δάσκαλος σ' αὐτό.

(5 Ὀκτωβρίου 1935)⁸

Μπορεῖ ἡ γραφή τοῦ δεύτερου βιβλίου τοῦ Πεντζίκη *Ὁ πεθαμένος καί ἡ ἀνάσταση* νά ὀλοκληρώνεται στίς 26 Αὐγούστου 1938, ὡστόσο μιά ἀναφορά τοῦ Στρατῆ Δούκα σέ ἐπιστολή πρὸς τόν Πεντζίκη στίς ἀρχές Αὐγούστου 1936 («Δέ σοῦ μίλησα γιά τά γράμματά σου, γιά τά κομμάτια πού μοῦ ἔστειλες. Μοῦ ἄρσαν ὅλα, περισσότερο τῆς κηδεῖας») ἐνδέχεται νά ὑποδεικνύει τό ἀπόσπασμα «Ὁ θάνατος καί ἡ κηδεῖα» πού δημοσιεύθηκε στό περιοδικό *Μακεδονικές Ἡμέρες* (ἔτος σ', τχ. 10-12, Ὀκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1938, σ. 241-244). Ἡ ἀγάπη τοῦ τόπου φαίνεται ὀλοκάθαρα στόν

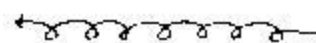
⁸ Στρατῆς Δούκας, «Τό Τρίτο Μάτι καί ἡ "ἔξοδος" Θεσσαλονίκης», ὁ.π., σ. 38 καί 44 ἀντίστοιχα.

⁹ Ὁ.π., σ. 68.

Πεθαμένο καί τήν ἀνάσταση, ὅπως ἄλλωστε καί στό *Χρονικό μιᾶς πολιτείας* — μέ τή διαφορὰ ὅτι τό πρῶτο εἶναι πῶς πολυδιάστατο ἔργο ἀπό τό δεύτερο.

Ἀπό ὅλα ὅσα προηγήθηκαν συνάγεται ὅτι τό 1935 ὁ Πρεβελάκης εἶχε βρεθεῖ στόν κύκλο ἀνθρώπων πού συζητοῦσαν καί πρόβαλλαν τόν Μακρυγιάννη (ὅπως καί τήν ἀγάπη τοῦ τόπου). Ἐπομένως ὁ Πρεβελάκης δέν ἦταν ὁ μόνος ἢ ὁ πρῶτος πού ἀνακάλυψε τόν Μακρυγιάννη τό 1935. Προφανῶς τό 1935 εἶναι, σύμφωνα μέ τά μέχρι τώρα δεδομένα μας, τό χρονικό ὄριο κατά τό ὁποῖο μπαίνουν στό λογοτεχνικό πεδίο τά *Απομνημονεύματα* τοῦ Στρατῆ Μακρυγιάννη καί ἀξιοποιοῦνται ποικιλοτρόπως ἀπό διαφορετικούς συγγραφείς.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΛΑΧΟΔΗΜΟΣ

Ἐξαδελφική καταφορά

Ἐπάρχει ἡ κάπως ἀόριστη ἀλλά ὄχι καί ὀπισθόηχοτε ἀναξιόπιστη πληροφορία ὅτι ἡ κριτική «Ἐνα δοκίμιο γιά τό Σολωμό»¹ τοῦ Ἀντρέα Καραντώνη γιά τό *Δοκίμιο I* (Σολωμός) τοῦ Ζήσιμου Λορεντζάτου δημοσιεύτηκε κουτσουρεμένη ἀπό τόν Γ. Κ. Κατσίμπαλη, πού δέν ἤθελε, λέει, νά πάρουν ἀέρα τά μυαλά τοῦ τριαντατριᾶχρονου τότε δοκιμογράφου καί ἐξαδέλφου του.

Εἶχα ἀκούσει τά σχετικά μέ τό ψαλίδισμα

¹ Περ. Ἀγγλοελληνική Ἐπιθεώρηση, 3/4, Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1948, σ. 291-292.

τῆς βιβλιοκρισίας αὐτῆς ἐδῶ καί πολλά χρόνια δίχως νά ἐκπλαγῶ, ἀφοῦ ἡ καταμπαλική ἰδιοσυγκρασία ἦταν πασίγνωστη καί Ὁ Κολοσσός τοῦ Μαρουσιοῦ ἔδινε στόν καθένα τό δικαίωμα νά φαντάζεται τόν διευθυντή τῆς Ἀγγλοελληνικῆς Ἐπιθεώρησης ὡς καπετάνιο φαλινοθηρικοῦ τοῦ Χ. Μέλβιλ, δηλαδή ἀνθρωπο μέ ἀπόλυτα δικαίωματα ζωῆς καί θανάτου ἐπάνω στά κείμενα τῶν συνεργατῶν.

Γιά τοῦτο καί τώρα, διαβάζοντας τήν ἀρχή τῆς τελευταίας παραγράφου στήν ἐπιστολή πού ἔγραψε ὁ Κατσίμπαλης στόν Σεφέρη στίς 22.5.1961,² δέν πολυδυσανασχέτησα, παρόλο πού μέ ξένισε ὁ σχολιασμός τῶν γνωστῶν στίχων τοῦ Ἐλύτη. Γράφει ὁ Κατσίμπαλης:

Αὐτό [:τά τριαντάχρονα τῆς Στροφῆς] μοῦ φέρνει στό νοῦ τόν Ἐλύτη πού ἀπό τά πέτσι κόβεται νά γίνουν πανηγυρικές ἐκδηλώσεις γιά τά τριαντάχρονα τῆς Στροφῆς. Νά ἰδοῦμε τί θά κάνει μεθαῦριο πού θά γυρίσει. Θά τοῦ τό ὑπεθυμίσω «εὐσχήμως» γιά νά κάνω κέφι. Στό ἀναμεταξύ:

Ὅπου καί νά σᾶς βρῖσκει τό κακό, ἀδελφοί ὅπου καί νά θολώνει ὁ νοῦς σας μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό καί μνημονεύετε Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη.

ὅπως μᾶς προτρέπει στό Ἄξιον Ἐστί, ἐπειδή αὐτό δείχνει ἀνώτερη πνευματική κατάρτιση κι εὐαισθησία, πού εἶχαν μόνο ὁ Ἀποστολάκης κι ὁ Φῶτος Πολίτης.

Ἡ μπάλα δέν παίρνει μόνο τόν Ἐλύτη, τόν Ἀποστολάκη καί τόν Φῶτο Πολίτη, ἀλλά, ἔστω καί κάπως ἔσκουρα, καί τόν Σολωμό μαζί μέ

² Γ. Κ. Κατσίμπαλης καί Γιῶργος Σεφέρης, «Ἀγαπητέ μου Γιῶργο», Ἀλληλογραφία (1924-1970), τόμ. Β', ἐπιμ. ἐπιστολῶν-σχόλια Δημήτρης Δασκαλόπουλος, Ἴκαρος, Ἀθήνα 2009 (6λ. σ. 446-448).